

ERKÖLCS ÉS FEGYELMEZÉS A FELSŐVÁLYI EGYHÁZBAN A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁS ELŐTT

B. KOVÁCS ISTVÁN

Dolgozatomban a gömöri magyar nép erkölcsi életéhez szeretnék adatokat nyújtani. A felhasznált adatokat a felsővályi református egyház presbitériumi jegyzőkönyveiből merítettem.¹ A vizsgált időszak kiválasztását döntően a rendelkezésemre álló források befolyásolták. Ezen túl még egy szempont szólt a vizsgált időszak kiválasztása mellett, mégpedig a gyülekezet tagjainak közjogi megosztottsága. Ez utóbbi az ősiség eltörlése, illetve a jobbágyság felszabadítása előtt (1848) sok tekintetben meghatározta a nemesi és paraszti réteg egymáshoz és az egyház által képviselt erkölcsi értékrendhez való viszonyát.²

A Vály völgy magyar népessége valószínűleg a X–XI. század folyamán került mai helyére. Első lakói várjobbágyok voltak, akik fegyveres szolgálattal tartoztak a gömöri királyi vár ispánjának. A királyi vármegyerendszer felbomlását követően a vályi várjobbágy-nemzetség a kialakuló nemesi rendbe jutott. Az évszázadok során a nemzetség sok családra bomlott. A *Nagy, Beke, Lökös, Kalas* stb., valamint a Mihályfalán honos *Bodon* és *Forgon* családok tipikus képviselői a gömöri kisnemességnek. Tagjai évszázadokon át tevőlegesen szerepet játszottak a nemesi vármegye irányításában. Nem egy alispán és szolgabíró került ki soraikból. A völgy népességének jelentékeny hányadát kitevő nemesség zömmel saját, külön falvaiban élt. Így Felsővály, Bikkszög és Mihályfalva jellegüket tekintve tiszta nemesi falvak. Velük szemben Gergelyfalva és Alsóvály jobbágyparaszti lakosságú falvak, csupán az utóbbiban élt egyetlen nemesi család, a *Kalas*. A törzsökös nemesi családok közé beházasodás révén a XVII–XVIII. század során beépült egy eltérő származású nemesi réteg is – zömmel armalisták, de életmódjukban gyorsan hasonultak a helybeliekhez. A nemesi családok zöme – egy-egy kivételtől eltekintve – életmódjában nem különbözött alapvetően a paraszti származásúaktól. A megélhetés alapját a szántó-föld jelentette mindkét réteg számára. Jelentős súlya volt a gyümölcsstermesztésnek és az erdölésnek is. A két társadalmi réteg közti legalapvetőbb különbség az eltérő közjogi helyzetükből adódó tudati jelenségekben, magatartásmódban fedezhető fel. A nemes, bárha maga is állt az eke szarva mögött, a jobbágyparaszti réteg képviselőivel szemben élvezte a rendi társadalom megannyi előnyét. Az egykori szembenállás jelentőségét és

1. A jegyzőkönyvek a felsővályi parókián találhatóak, a rendszeres bejegyzések 1812-ben kezdődtek és 1843-ban értek véget. Utólagos bemásolás folytán találhatóak bennük szórványosan korábbi feljegyzések is 1767-től kezdődően.

2. A jelen írás csak egy kivonatos része annak a hosszabb dolgozatnak, mely több vonatkozásban kísérli meg a helyi egyház és társadalom kapcsolatainak vázolását.

súlyát mutatja, hogy még a mai leszármazottak között is megfigyelhető az egymás iránti tartózkodás. A nemesség társadalmi kapcsolatai lényegében néhány ugyancsak nemesi falu körére (főleg Hubó, Naprágy, Alsószuha, Ottrokocs, Jéne) korlátozódtak. A paraszti lakosság elsősorban a szomszédos Kálósa és Rás paraszti lakosságával tartott fenn erőteljesebb kapcsolatokat.

A Vály völgy első anyaegyháza valószínűleg még a XI. század folyamán felépült a mai felsővályi templom helyén. A Boldogságos Szűz tiszteletére szentelt templomot említik a XIV. század eleji pápai tizedszedők jegyzékei is. Sokáig a völgy egyetlen temploma volt, hozzátartozott Alsó- és Felsőkálósa is. Az utóbbiak a XIV. században váltak külön. A reformáció térhódítását követően a völgy népessége áttért az új hitre.³

A felsővályi református egyház megszervezésétől kezdve öt szomszédos helység híveit tömörítette. Ezek a már említett Felsővály, Bikkszög, Gergelyfala, Alsóvály és Mihályfala. A felsővályi anyaegyházon kívül csak a mihályfalusi filiának volt a közép- és újkorban temploma. A reformáció térhódítása körüli évtizedek helyi eseményeiről Forgón Péter⁴ ad érzékletes képet. Feljegyzései szerint 1550-ben „a vályi plébánia reformálódik, a plébános Sindoly kiveretik, Kiss János reformátor papnak tétetik . . .” Az 1602. évnél megjegyzi: „Én vitzeispán lettem. Vallásbeli háborúság.” Az 1611. esztendőnél írja: „Eretneknek Gömörön kikiáltattam, a jászói papokat Mihályfalából jobbágyimmal kiverttem. Rudolf privilégiuma II. Mátyás királynál életemet megszabadította, újra Egerbe hívtam és pápistának tétettem.” A következő évnél így folytatódik a vallomása: „Ismét kálvinista lettem, a gömői I. és II. synoduson tisztségemtől meg akartak fosztani, de újra helyre tétettem. Ecetera.” Végül az 1619. évhez kapcsolódóan ezeket írja: „A vályi templom minden írásokkal megég . . . a templomot nem engedik újra építeni. II. Ferdinánd királyhoz személyesen felmentem és esedezésemre felépítését megnyertem . . . azonkívül 1622-ben elkészült tökéletesen, felszenteltetett. 20. esztendeje mióta a kúratorságot viszem, az Isten mentsen meg a pogányt is ily veszedelmes környül állásoktól. Ecetera.”

A református egyház a kezdetektől fogva nagy súlyt fektetett a gyülekezetek erkölcsi életének a tisztaságára. A presbitériumok megszervezéséig a fegyelmezés szinte kizárólag a lelképásztorok kezében volt. Mellettük az egyházmegye is részt vállalt a fegyelmezési munkából. Két lelkészi vizitátor – ritkábban maga az esperes – évente ellenőrizte az egyházközségek erkölcsi állapotát és az ott tapasztaltakat az évente tartott egyházmegyei gyűlésen vitatták meg. A fegyelmezési munkában az érvényes kánoni rendelkezések szellemében jártak el. A gömői gyülekezeteknél az ún. Borsod-gömör-kishonti kánonok⁵ (továbbiakban BGKhK), majd az ún. felsőmagyarországi v. gönci kánonok⁶ voltak érvényben a budai kánonok⁷ megszerkesztéséig.

3. A Vály völgye, illetve az itt található falvakra a legfontosabb történeti adatokat az alábbi munkák tartalmazzák: *Ila B.*, I–IV. 1944–1976.; *Forgón M.*, I–II. 1909. *Bodon Á.*, 1860.

4. *Extractus* című munkája 1622-ben készült. Kivonatossan idézi: *Bodon Á.*, 1860. Teljes szövegét közli: *Forgón I.*, 1939–1941. A kéziratossá a Forgón család levéltárában található az Országos Levéltárban. Fondjegyzékszám: P 969.

5. A kánonok a református egyház zsinatainak elfogadott törvények, határozatok gyűjteménye, amelyek minden részletében szabályozták egy-egy egyházmegyében az egyház és a gyülekezetek életét. A Borsod-gömör-kishonti kánonok keletkezésének pontos ideje nem ismeretes, valószínűleg a XVI. század vége. Szövegét közli: *Kiss Á.*, 1881. 725.

6. *Kiss Á.*, 1881.

7. Az 1790–1791. évi Budai zsinaton elfogadott törvénygyűjtemény. Királyi megerősítést nem nyert, helyi alkalmazására utal *Bodon Á.* is.

Az 1630-as pápai zsinaton azzal a céllal rendelték el a presbitériumok megszerzését, hogy annak tagjai „erkölcsi felvigyázók és az egyházi fegyelem gyakorlásában segítő társak legyenek.”⁸ A vályi egyházban az első presbitériumot 1686-ban szervezték meg. Az ez évben megkötött ún. *Transactio*⁹ már említett kánonok szellemében készült. Ebben olvassuk egyebek közt: „A felsővályi egyházban és megyében lakozó felső, közép, alsó nemesi és paraszti rendek, Isten rendelkezéséhez akarván magunkat alkalmaztatni, hogy köztünk mindenféle dolgok folyjanak, megyebírájává emeltük öreg Kalas Jánost, mellé rendelvén esküttekűl, assessorokűl . . .”. A szerződés első ízben szabályozta a felsővályi egyesült református egyház szervezeti irányítását és a gyülekezet erkölcsi életét. A presbitérium működéséről 1767-ig nincsenek adataink. A *Transactio* hét pontba szedve utal a fegyelem ellen vétők büntetésére. Az alábbi pontokat sorolja fel a „megyebírája” kötelességei között.

„1. a templom, parochia és iskola építése, igazgatása, kerítésének tisztántartása, tűz, gyertyázás, dohányzás elleni oltalmazása. Az e pont ellen vétőknek büntetése egy Ft.

2. Isten törvénye ellen vétőknek büntetése 6 Ft.

3. ki a templomba bezárkózik, vagy ablakon bejár, edényről lakatot leteker, mint szentségtörő a szent gyülekezetben megcsuklyáztatván az Istent megkövesse.

4. a ki a lelkét elmondja s meg nem akarja magát pelengéreztetni, 24 pénzre büntetessék; az „adta” mondásért míg a prédikáció áll, kalodában tartassék, azután erősen csapattassék meg.

5. Kit a megyebíró esküttével együtt megbüntet és fizetni nem akar, vagy zálogát a hitések kezéből kivené, 6 Ft-ig való zálogát erővel is hozzák el a vakmerőségért.

6. a ki ezen articulusok ellen más törvényes processust indítana, addig, míg 12 Ft-ot le nem tesz, ne perelhesen.

7. akármí névvel nevezendő, Isten törvényével és a kereszténységgel ellenkező dolog találtatik, megbüntetessék.

A kik ezen szerződést alá nem akarják írni s velünk egyet nem akarnak érteni, azok rekesztessenek ki és azoknak közöttünk törvény ne szolgáltatassék.”

Az itt felsorolt büntetési módok alkalmazását valószínűsíti az a tény, hogy még a XVIII. század végén, sőt a XIX. század 20-as éveiben is előfordult az egyház fegyelmezési gyakorlatában.

Az első presbitériumban 13 nemes és 7 paraszt kapott helyet. A nemesek és parasztok aránya a továbbiakban sem változott lényegesen. 1813-ban 24 tagja közül 20 nemesi és 4 paraszti jogállású. Ügyeltek arra, hogy minden gyülekezet képviselve legyen. A testület összetétele azért sem mellékes, mert az egyes bűnök, ill. bűnösök megítélésénél a túlsúlyban levő nemesek akarata érvényesült. A presbiterek megválasztása eltért a többi egyházi tisztségviselő választásának módjától. Míg az utóbbiakat az évenként tartott Gergely-napi közgyűlésen választották, a presbitérium önmagát egészítette ki a mindenkori szükségletnek megfelelően. Erről csak 1842-ben mondott le a presbitérium, elhatározva, hogy a Gergely-napi „köz ekklesiai gyűlés”-t megelőzően gyűljön össze a presbitérium és a megüresedett vagy megüresedő helyekre „jó és jámbor magokviseletéről esmeretes egyedekeket”, legalább hármat és legfeljebb négyet jelöljön ki. Ezek közül választhatott aztán a

8. *Biró S. – Szilágyi I.*, (szerk.) 1949. 136.

9. Szövegét közli: *Bodon Á.*, 1860. 5–7.

közgyűlés. A kijelölési jog fenntartását Bodon Ábrahám azzal magyarázza, hogy 1. „erkölcsi tekintetben nem oda való el ne választassék”, 2. „az egyház kebelében található számos familiák közül mindenik lehetőleg képviselve legyen.”¹⁰ A presbiterek választása élethosszig szól. Előfordult, hogy betegség, elaggott kor miatt lemondott valaki, vagy néhány esetben erkölcsi vétség miatt zártak ki egyéneket a testületből. A Consistorium (v. presbitérium, egyháztanács) évente hat alkalommal, az úrvacsora (Comunnio) előtt egy héttel ült össze az egyházat érintő szervezeti, gazdasági és fegyelmi ügyek megtárgyalására. Ezeken a kötött alkalmakon kívül szükség esetén bármikor összehívhatták a presbitériumot. Helyet kaphattak a testületben kisebb-nagyobb világi hivatalt betöltő egyének is. Egyetlen ide vonatkozó korlátozó szabály ismeretes, mely szerint bíró és kurátor egyidejűleg senki nem lehet.

Az 1767–1843 közötti több mint 7 évtized az egyházi fegyelmezés tekintetében aktív időszakként jellemezhető. Az alábbiakban a jegyzőkönyvekben feljegyzett bűnök fajtáit tekintjük át, figyelmet fordítva az alkalmazott büntetési módokra, valamint a bűnösök társadalmi hovatartozására.

A leggyakoribb bűn minden kétséget kizáróan a káromkodás. Az említett időszakban jóval több mint félszáz alkalommal tárgyal ilyen esetet a presbitérium. Először 1767-ben kerül káromkodással vádolt személy a presbitérium elé. Az illetőt a külső széken arra ítélik, hogy „Kalodát állyon; a templomból a nép ki oszolván a Kaloda mellett 30 páltzát vegyen”. A presbitérium pedig „az Isten házában közönséges Ekklesia követésére” ítélte. A büntetés megfelel a „Transactio” 4. pontja alatt ismertetett határozatnak. 1803-ban egy nemest „Balogon szájából kibocsájtott eget és földet reszketető fertelmes és mind a Ns. Ekklesiát mind más jó lelkeket botránkoztató káromkodásért penitentia tartásra ítélték. 1810 után az „iszonyú”, „fertelmes”, „égre kiáltó” jelzőkkel említett káromkodások leggyakoribb büntetése a pénzbírság, illetve botütés. Az előbbi összege többnyire 1–2 Ft volt, de súlyos káromkodásért 10 Ft-os bírságot is kiszabtak. Botütés esetén 12, 15 bot kiszabása volt az általános, volt azonban eset arra is, hogy súlyos esetben 24 botra büntettek valakit. A botütés, illetve pénzbírság alkalmazása gyakran a bűnös közjogi helyzetétől függött. Már a „Transactio” is különbséget tesz a káromkodás súlyossága között. Csak megerősíti ezt Lenkey Lajosnak egy adata, melyet egy közelebből meg nem határozott gömői egyházközség anyagából idéz. „A bűnök neme kisebb, közép, nagyobb, tehát a büntetés is pénzre vagy pálcára a szerint legyen . . .”¹¹ Alátámasztva látjuk ezt abban az 1824-ben kelt ítéletben, melynek értelmében egy nemest „égrekiáltó és a Szent háromság személyéért megkülönböztetett káromló szavaiért” 10 Ft bírság mellett „négy napi templomba való járásra, az Istennek és az ekklesiának megkövetésére” ítélték. Két évre rá megismétlődik ez az eset.¹² A büntetés kiszabásánál súlyosbító körülménynek számított, ha visszaeső bűnösről volt szó, ha egyházi tisztviselő volt az illető, illetve ha a káromkodás más bűnnel (pl. az édesanya tiszteletének meg nem adása, a prédikátor v. más presbiterialis személy sértése, botránnyos magaviselet . . . stb.) is párosult. Enyhítő körülménynek számított, ha az illető először került a

10. Bodon Á., 1860. 37.

11. Lenkey L., 1965. 234.

12. Az ilyen jellegű büntetések inkább a XVIII. századra jellemzők, kiszabásukat a büntetés időpontjában az önkéntvállalás esetein kívül királyi rendelet is tiltotta. Vö. Jávorka K., 1971. 86.

presbitérium elé. Ilyen esetben megelégedtek az intéssel, illetve dorgálással is. A káromkodók között viszonylag sok visszaeső bűnöst találhatni. Egyetlen eset kivételével csak a férfiak köréből kerültek ki. A nemesek túlsúlya mintegy háromszoros a paraszti származásúakkal szemben.

A káromkodáshoz kapcsolódóan, de mégis külön csoportként tárgyaljuk az egyházi előjárók (prédikátor, rektor, kurátor, presbiterek) káromlásával, sértésével kapcsolatos eseteket. Nyolc alkalommal foglalkozott a presbitérium ilyen esettel. 1786-ban egy illető, mivel a „prédikátor uramat menykő teremtette káromkodásnak nemével megszidta”, penitentiát tartott. 1792-ben a prédikátor a borsólopáson talált nemes ifjút megkorbácsolta, amiért az ifjú atyja a parókiára jött veszekedni. „Sok illetlen szavai közt csikorgatván fogait mint a tele szeker eztet szólta: Langazom teremtette, b . . . m teremtette, aki az ő fiát úgy megveri, az ilyen a mollyan teremtette papja! Hát a ládádbó lopta-é ki a pénzedet a fíjam?” Négy Ft-ra büntették a viselkedéséért. 1813-ban a Ns. Ekklesia és a Ns. Consistorium becstelenítéséért egy másik bűnös – „minthogy hivatalára a Consistoriumnak megátalkodásából el nem jött” – a helybéli Magisztrátusnak adatott át, mely érdemlett büntetését rajta el követte.” 1821-ben és 1825-ben a prédikátor és presbiter sértéséért 4 Ft-ra büntet a presbitérium. 1840-ben viszont a presbitérium rágalmozásáért már úgy szól az ítélet, hogy „noha büntetést érdemelt volna, de hogy a Consistorium önügyében ne láttassék bíraskodni, a büntetést mellőzve keményen megdorgáltattott.” A bűnösöknek ennél a csoportjánál kizárólag nemesekkel találkozunk.

A paráznaságot különösen szigorúan büntetik a különböző zsinati végzések, rendeletek. A jelzett időszakban viszonylag kevésszer, 12 alkalommal jegyezték fel ilyen esetet. Első alkalommal 1771-ben tárgyalt a presbitérium paráznasági ügyet. Tanulságos volta miatt egészében közreadjuk. „F. I. feleséges ember H. M.-val Cs. Gergely feleségével sokáig fertelmességben élt, de bizonyos és nyilván való tanúk erre nem lévén, minthogy a gyanúsítás irántok meg volt Magisztrualiter meg intettek először, hogy egy mással ne társalkodjonak. Mivel tovább is az együtt való társalkodást követték és a férfi az Asszonyt ajándékolta tükörrel, kendővel, főkötővel, holott szegény és sok gyermekes ember vala; a Magisztrátus a férfit bizonyos pénzre, az asszonyt pedig egynehány vesszőre sentenciálta. Tovább menvén a dolog F. István azt vélvén hogy már a gonoszság a Magisztrátus előtt nyilván vagyton; először a Bírónak azután a Prédikátornak minden gonoszságokat megvallotta. E meg lévén, az Ekklesia őket a Ns. Vmegye Szolgabírájának által adta, ki is őket 12 Rhénes forintokra büntette, azon felül a Consistoriumra az Ekklesiai fenyítéknek el viselésére rendelte. A Consistorium pedig őket elébb két ízben Predikatio alatt a templomban való állásra, harmadik ízben penig Ekklesia követésre ítélte, melyeket véghez is vittek mind a ketten és abszolváttak.” 1780-ban egy megesezt leány szintén „eklesiát követett publice”. A bűn súlyos megítélését mutatja, hogy 1814-ben és 1815-ben is penitentiát tartottak a bűnösök, bár – mint a jegyzőkönyv megjegyzi – „önként, minden erőltetés nélkül.”¹³

1819-ben két házaspárban 12–12 Ft büntetés mellett a megcsalt házaspárok bocsánatát kérték és kapták a bűnösök, ezenkívül pedig házastársaikkal „újonnan meg eskettettek.” 1825-ben az egykori szolgabíró özvegyét „mint nyilvánvaló paráznát” az úr asztalától eltoltották. Büntársát – aki presbiteri tag – ekklesia követésre ítélték és

kizárták a testületből. 1829-ben egy „gyanús társalkodásért” beidézt asszonyt, mivel elmulasztotta a megjelenést, 6 Ft-ra büntettek. 1833-ban egy megesett leány tett panaszt, hogy az apa „a gyerek nevelésében segíteni nem akarja”, amiért a presbitérium az utóbbi 12 Ft szakaszonként történő lefizetésére ítélte. Az utolsó paráznasági eset 1835-ben került a presbitérium elé, amikor egy özvegy nemesasszonyt „feslett életéért, bordély háztartásáért” 6 Ft pénzbírságra büntették és eltiltották „az első székéből való járástól.”

A felsorolt példák meggyőzően mutatják a paráznaság súlyos megítélését. Ezzel nem áll egyedül a vályi egyház. Serkében pl. 1790-ben a parázna nőt a faluból kiűzték.¹⁴ A házas paráznaságot még szigorúbban büntették. A bűnösök között nemesek és parasz-
tok nagyjából azonos arányban vannak képviselve. Amennyire ez az adatainkból kivehető, a parázna személyek többnyire a társadalom perifériális rétegeiből kerültek ki nagyobb számban. Sok köztük az özvegy, árva. Volt köztük olyan is, akit társadalmi helyzete (szolgabíró özvegye) kiemelt az átlagból. Az ilyen eset jelentősége a közösségre gyakorolt hatás miatt sem lebecsülendő.

1815–1825 között 7 alkalommal került a presbitérium elé rágalmazási ügy. Figyelemre méltó, hogy a rágalmazók és rágalmazottak egy eset kivételével ugyanazon társadalmi réteghez tartoztak. Az egyetlen kivétel esetében is a parasztasszony egy másik nemesasszony társaságában követte el tettét. A bűn megítélésénél érdekes különbséget fedezhetünk fel a nemesi és paraszti réteg esetében. Míg a parasztok büntetése kisebb összegű pénzbírság (1 RFt, 10 garas), a nemesek egymás közti rágalmazási eseteiben 8–10–12 Ft-os büntetéseket is kiszabtak. A két réteghez tartozók azonos arányban fordultak elő.

Lopási esettel mintegy negyedszáz alkalommal foglalkoztak 1781–1811 között. Feljegyeztek a jegyzőkönyvekben pénz-, malac-, vászon-, szőlő-, búza-, ólom-, fa-, gyümölcsfa és talplopást. 1781-ben „nemes ifjú legény B. András az Alföldön V. Jánossal együtt aratván a derék szíjjából V. Jánosnak a pénzét ellopta, melyről penitenciát a Tanuló házban . . .” 1805-ben „ifjú legény K. István búzalopásban és egyébben is találtatván, a parochián poenitentiát tartott.” 1810-ben B. András „akit Ratkón a vásárban talplopásban találtatván, minekutánna ott meg büntettetett volna érdeme szerént cselekedetéért, itt is az eklesiai fenytéknek önkint alája adta magát és bűnéről vallást tett a Ns. Consistorium előtt.” 1810 után a leggyakoribb büntetés a pénzbírság lett. 2–5 Ft között mozog a kiszabott bírság összege. Utoljára 1842-ben került lopási eset a presbitérium elé. Két nemes ifjú panaszt tett társaik ellen, hogy mikor a Nyírségen arattak, gabonát loptak tőlük. A lopást a presbitérium „mint hatósága körén kiveleső tény meg nem büntethetvén, tek. B. A. fő gondnok úr által az illető szolgabírói hivatal elejibe kívánja minél előbb feljelenteni.”

A vizsgált korszak első részében (hozzávetőleg 1810-ig) a lopók közt kétszeres a túlsúlya a paraszti származásúaknak, míg nem az ezt követő időszakban a nemesek aránya már jelentősen meghaladja a paraszti származásúakét.

Adataink szerint mindössze négy alkalommal foglalkozott a presbitérium verekedési esettel. 1811-ben két verekedésért beadott paraszti származású ifjút 24–24 botütésre ítélték. 1831-ben két nemest 4–4 Ft-ra, a verekedésben ugyancsak részt vevő parasztleányt 12 botütésre büntették. Ugyanezen évben a rablótámadás miatt bepanaszolt 5

14. Tóth S., 1888. 63.

nemes és 1 paraszt ifjút 3–3 Ft pénzbírságra ítélték. A büntetés viszonylagos enyhességét „csupán ifjú éretlen korokra” való tekintettel indokolta a presbitérium. 1840-ben egy verekedésért beadott ügyben úgy döntött a presbitérium, hogy az eset „hatósági körébe nem tartozik.” A verekedők többsége a nőtlen legények közül került ki, nemesek és parasztok egyforma arányban vannak képviselve.

Három esetben büntetett a presbitérium az édesanya tiszteletének meg nem adásáért. A kiszabott büntetések jól mutatják a bűn helyi értékrend szerinti súlyosságát. Két nemes ifjú esetében a tisztelet meg nem adása káromkodással is párosult. Büntetésük 24 bot (1808), illetve 6 Ft, vagy 15 bot választás szerint és egy heti templomba járás (1825). 1821-ben egy paraszti származású ifjút 25 botra ítélték.

Egy alkalommal büntettek meg egy nemes ifjút a más vallásúak szidásáért. 1828-ban H. András „a mi felebaráti szeretettel és országunk törvényeivel ellenkező cselekedeteiért tatis factiot kérvén ellene követe által a Harkátsi tszt. Plébános úr is, 10 Ft-okra büntette-tett; meg hagyatván az is, hogy a tisztelt Plébános urat is meg kövesse.”

Ugyancsak egyetlen alkalommal fordul elő az ünnepnapon való munka. Ez utóbbit már a BGKHK is tiltották: „Mivel az ünnepnapok isteni tiszteletre vannak szentelve, el kell azokon kerülni a testi és mezei munkák folytatását.”¹⁵ 1821-ben egy paraszti származású férfit, aki „az úrnak szombatját mezei munkával meg rontotta” 12 botütésre ítélt a presbitérium.

Egyetlen esetben foglalkozott a presbitérium a tiltott mulatozások ügyével. Hasonlóan az előbbi esethez, a református egyház szigorúan tiltotta az ünnepnapokon való mulatozásokat. Se szeri, se száma az idevonatkozó tiltó rendeleteknek. A BGKHK is tartalmaznak erre vonatkozó utasítást. „. . . hasonlólag (ünnepnapokon! – B. Kovács megj.) meg kell szüntetni a heverést, vendégségeket, kézfogói lakomákat, perlekedéseket, civakodásokat . . .”¹⁶ Lenkey Lajos a runyai egyház anyagából idéz ide vonatkozó tiltó rendeleteket. „Sátoros ünnepeken és nem különben vasárnapokon . . . utzákon, kivált az Isten háza körül való játékok, laptázások megtiltatnak, úgy, hogy valakiken comperiáltatik, hogy az tántzolást vasárnapon vagy egyéb innep napokon véghez viszi, három-három forintra, a gazda pedig a ki az olylyatén botránkoztatónak szállást ad hat forintra büntettetik.”¹⁷ 1834-ben tárgyalt a presbitérium ilyen esetet. „Az ifjak az Innep, azaz Karátsony hetin lejendő tántzolástól eltiltattak, e tilalommal nem gondolván egész héten által mulattak s mi több vasárnap is az utzákon lármáztak az isteni tiszteleten templomba lévő gyülekezet szembetűnő megbotránkoztatására.” A presbitérium őket 1–1 Ft, a „Hely adó” nemesasszonyt 2 Ft pénzbírságra ítélte.

Több alkalommal foglalkozott a presbitérium a különböző jellegű egyéni és családi viszályokkal, békétlenségekkel. A presbitérium igyekezett őket összebékíteni. A leggyakoribb büntetés 1–2 Ft-os pénzbírság, illetve a viszálykodók intése, dorgálása. Az adatok szerint a nemesek legalább kétszer annyit viszálykodtak, mint a paraszti származásúak. Sajátos csoportját képezik a fegyelmi eseteknek az ún. templomi székperek. A bevonulást követően mindenkinek szigorúan megszabott helye volt. Az ülésrend megállapítása hozzátartozott a templomi rend fenntartásához. A XVII–XVIII. század folyamán az újonnan

15. Kiss Á., 1881. 725.

16. Kiss Á., 1881. 725.

17. Lenkey L., 1965. 234.

épült vagy átépített református templomokban az építés költségeit a beépítendő templomi székek áruba bocsátásával fedezték. A hozzájárulás arányában kapták az egyes családok helyüket a templomban. Ebből fejlődött ki aztán az ún. templomi székjog, ami azt jelentette, hogy a valamikor megvásárolt vagy készített székbe csak a vásárló család, illetve annak egyenes leszármazottai ülhetnek. Különösen nemesi gyülekezetekben volt ez a jelenség általános. Az is előfordult, hogy a templom belsejének egy részét vásárolta meg a család és azt a saját ízlése szerint építtette be különböző formájú padokkal (pl. „fedeles szék”). Az ülésrendnek közösségenként egészen sajátos változatai alakultak ki, közös vonásuk azonban, hogy mindegyikük tükrözte az adott közösség társadalmi hierarchiáját. A legelőkelőbbeknek számítottak a „prédikáló szék”-ek, utánuk következtek a rangban alacsonyabb székek. Felsővályban a templomi székek első szétosztása feltehetően az 1619-es tűzvészt követően történt, majd 1776-ban újra felosztották. A mai kép is az akkori kialakított állapotot tükrözi. Az előkelőbb székeket az anyagilag tehetősebb, illetve azokra az ősiség jogán számot tartó famíliák között osztották szét. Az egyszer kialakított ülésrend azonban nem tekinthető véglegesnek, mert egyes családok kihalásával, szaporodásával állandóan változott. A kihalt családok székét az egyház valamely jó templomjáró családnak adományozta, fizetni nem kellett érte.

1794 és 1843 között 10 alkalommal foglalkozott a presbitérium ilyen esettel. 1794-ben a Forgon és Beke család között támadt viszály. Mint az kiderül, „leginkább azt szenyvedik a Vályi Ns. famíliák, hogy nemcsak hogy két széket akarnak magoknak a Forgon famíliából való asszonyok, de két első széket, s ezt a két székbeli elsőséget nem akarnák megengedni . . .” 1816-ban a Kalas család 4 női tagja „botránkozást csinálván azzal, hogy Pótsik Józsefnét Kalas Borbálát a székbe bé nem bocsátották azért, hogy Pótsik Józsefhez ment férhez . . .” 1843-ban a Ns. Nagy familia egy Mihályfalára szakadt tagjának a feleségét nem akarták az ún. „Nagyok szék”-ébe beengedni, mivel úgymond „a kérdéses szék a Felsővályi Nagyoknak sok utánjárásába és költségbe került.” A presbitérium ezt a magyarázatot elutasította. A botránkozások résztvevői kivétel nélkül a nők közül kerültek ki.

Néhány alkalommal találkozunk a templomot nem gyakorlókkal, a templomban magukat rendetlenül viselőkkel szemben hozott intézkedésekkel is. Legtöbbször megelégedett a presbitérium az intéssel, illetve „kemény eklesiai fenyték” kilátásba helyezésével.

A rendelkezésre álló anyag alapján az egyházi fegyelmezésben 1767–1843 között két időszak körvonalai rajzolódhatnak ki. Az első 1767-től 1810 tájáig tart. A fegyelmező munka megoszlott a világi és egyházi bíraskodó testület között. Az előbbi „külső szék” (1767), „Magisztrátus” (1771), „külső nagy világi törvényszék” (1789), „külső fórum” (1790), „külső törvény tevő szék” (1790), „falu gyűlése” ill. „Ns. Helység gyűlése” (1811) név alatt emlegetik a jegyzőkönyvek. Kölcsönös viszonyukról meglehetősen keveset árulnak el forrásaink. A fegyelmezési gyakorlatot egy 1799-es bejegyzés világítja meg, miszerint a káromkodók „minekutánna a külső fórumon megbüntettetek, eklesiánk régtől fogva ismert törvényének értelme szerint az eklesiai fenytéknek is alája adták magokat . . .” Pl. 1789-ben T. János paraszti származású személy „sertést vágván, minekutánna a külső nagy világi törvényszéken testi büntetéssel megbüntettetett és a kárt is megfizette, az eklesiai fenytéket önként maga sürgette és F. Vályban a parochián a nemes Consistorium tagjai előtt poeniteált.” Az elsőfokú bíróság szerepét minden esetben a világi bíróság töltötte be, ám az egyház igényt formált a gyülekezeti tagok külön történő

1. kép. Szégyenkő a székelyi református templom előtt
(a szerz. felv.)

fejlesztésére is, és ezt az igényét többé-kevésbé következetesen érvényesítette is. Ehhez hozzájárult a két testület közti jó viszony is. Pl. a már említett 1771-es paráznasági ügyben a világi hatóság rendelte el a bűnösöknek az egyházi fenyíték elviselését. Bár nincsenek rá adataink, feltehető a két bíraskodó testület közti részleges személyi egybefonódás. A világi hatóságokhoz fűződő jó viszony egyik záloga volt az egyházi fegyelmezés hatékonyságának. A két bíraskodó testület által kiszabott büntetések gyakran eltérnek egymástól, olykor szinte egymást kiegészítik. A világi fórum előtt a leggyakoribb büntetés a bizonyos számú botütés, míg az egyházi fórumon a kifejezetten lelki jellegű büntetések (pl. bűnbánattartás, egyházkövetés, kiközösítés) vannak előtérben. Főleg a kezdeti időszakban előfordul az egyház fegyelmezési gyakorlatában a világi büntetések kiszabása (pl. botütés) is. Ezt 1786-tól királyi rendelet tiltotta a számára.¹⁸ Az egyházkövetés szertartásának részleteire kánonaik közül először a BGKHK-ban találunk utalást.

18. *Ilyés E.*, 1941. 162.; *Idézi: Jávorka K.*, 1971. 77.

„... közegyetértéssel elhatározzuk, hogy minden egyházban legyenek bűnbánati székek és gyász- vagy fekete ruhák, részint a mások intéséül és rémítéséül, hogy a hasonló cselekményeket kerüljék el, részint hogy legyen az némi vizsgálatúl, hogy vajon a bűnbánók igazán kívánják-e visszavételüket.”¹⁹ A bűnösnek az említett ruhában szégyen padra ülve, vagy szégyenkőre állva, a templomban vagy a templom előtt istentisztelet alatt kellett bűnhődnie, majd megfelelő töredelem láttán következhetett nyilvános bocsánatkérése Istentől és a gyülekezettől. Az egyházkövetést általában penitenciatartással rótták ki. 1771-ben paráznaságért egy „feleséges ember”-t és egy „férjezett asszonyt” „elébb két ízben Predikatio alatt a templomban való állásra, harmadik ízben pedig Ekklesia kövételére” ítélték. 1786-ig a penitenciatartás színhelye a templom, ezt követően a parókia. Utóbbi esetben kevésbé megszegyenítőnek érezték a bűnösök az alkalmazását. A helyszínen megváltozásában szerepet játszhatott Mária Terézia 1769-ből, illetve II. József 1786-ból származó rendelete is, amely az egyházkövetés alkalmazását az önkéntvállalás esetein kívül tiltotta.²⁰ A büntetések ismertetésénél tett olyan megjegyzések, miszerint a büntetést az illető „önként, minden erőltetés nélkül elviselte,” ill. „önként maga sürgette”, e fenti rendeletekre vannak tekintettel. Az 1800-as évek elején a bűnösök néhány alkalommal ún. „Reversális”-t adtak, melyben kötelezték magukat a jó magaviseletre. Az egyházi fegyelmezés hatékonyságát jelzi az is, hogy a legszigorúbb büntetés, a kiközösítés alkalmazására csupán egyetlen alkalommal került sor. 1767-ben „nemes Czékus Miklós uram malmára való molnár háromszori citálására az Eklesiának meg nem jelenvén és rettentő káromkodásáért magát az eklesiái fenyíték alá ne eresztvén Nob. Consistori excommunicaltatott”. A tapasztalatok szerint a kiközösítés kilátásba helyezése még a legmakacsabb bűnöst is meghátrálásra készítette.

1810 körül kezdenek mindinkább kirajzolódni a következő korszak körvonalai. Erre az egyházi fegyelmezés hatékonyságának csökkenése a jellemző. Az alábbiakban ennek főbb okaira térünk ki. 1840-ig nincs adatunk arra, hogy a fegyelmezés egyházi és világi szerve között jelentősebben megromlott volna a viszony. Bizonyos jelek ennek egyenesen ellentmondanak. Kölcsönös viszonyuk azonban alapjában megváltozott. „Az előző korokban a világi hatóság buzdította a büntetését kiálló egyháztagot (sőt kötelezte) a penitencia-tartásra, korszakunkban pedig az egyház adja át a bűnt elkövetett és penitenciát tartani nem akaró tagját megbüntetés végett a világi hatóságnak.”²¹ Pl. 1813-ban Ns. H. József betstelenséggel illetvén mind a Ns. Ekklesiát mind a Ns. Consistoriumot . . . hivatalára a Consistoriumnak meg átkodásából el nem jött, meghatározta, hogy külső Magisztrátusnak adja ki.” Az 1814. április 3-án tartott presbiteri gyűlés jegyzőkönyvében olvassuk, hogy „a helybéli Magisztrátus a melynek által adatott, érdemlett büntetését rajta el követte.” 1818-ban két káromkodásért bevádolt nemes ügye „a Ns. Hadnagynak által adatott a dolognak kinyomozása végett, fel hagyattatván a Consistorium elejbe leendő megjelenése az érdemlő büntetésnek el vételére nézve.”

Ezekből az adatokból az is kitűnik, hogy az egyház továbbra is igényt formált magának bűnös tagjainak fegyelmezésére, a világi bírósághoz fűződő jó viszonya révén pedig a makacs bűnösöket is módjában áll megbüntetni. Adataink alapján 1840-től tapaszt-

19. Kiss Á., 1881. 729.

20. Jávorka K., 1971. 86.

21. Illyés E., 1941. 163.; utal rá: Jávorka K., 1971. 77.

talható a két testület fegyelmezési tevékenységének egyértelmű szétválása. 1840-ben pl. verekedés ügyében a presbitérium úgy dönt, hogy „megítélését, mint hatósága körébe nem tartozót, mellőzi.” 1842-ben pedig a következő döntést hozza egy lopás ügyében. „A lopás vétkét, mint polgári fenyíték alá eső vétkes tényt és következésképpen hatósága körén kiveleső tényt meg nem büntethetvén Consistoriumunk, Tek. Bodon Antal fő gondnok úr által az illető szolgabírói hivatal elejibe kívánja minél előbb feljelenteni.”

Az egyház által korábban alkalmazott lelki jellegű büntetésmódok (egyházkövetés, penitenciatartás, kiközösítés) alkalmazásának az önkéntvállalás eseteire való korlátozása, illetve tilalma, az egyházi fegyelmezés tekintélyét jelentősen csökkentette. Helyettük az egyház mint lelki jellegű büntetést többnyire a feddést, intést alkalmazta, meglehetősen kevés sikerrel. 1815-től válik általános gyakorlattá a presbitérium fegyelmezési munkájában a pénzbírság kiszabása. Emellett néhány esetben még meghatározott számú botütést is kiszab a presbitérium, bár a polgári fenyítéssel való büntetést 1786-tól királyi rendelet tiltotta a számára. Alkalmazását a fegyelmezési gyakorlatban a világi hatóságokhoz való jó viszony tette lehetővé. Bizonyos esetekben a pénzbírságot váltották át botütésre. Pl. 1825-ben az illető „terhesnek találván környül állására nézve a pénz beli fizetést, a 15 páltzát önként, minden kényszerítés nélkül válalván a Consistorium rajta el is verette.” „Ezek a büntetések súlyosságuk és nagyságuk mellett sem voltak alkalmasak a fegyelem szentségének és tisztaságának kidomborítására, viszont nagyon sok visszaélésre adtak könnyű alkalmat.”²²

A presbitérium tekintélycsökkenését és vele az egyházi fegyelmezés hatékonyságának visszaesését jelzi, hogy 1813 és 1838 között 7 esetben kénytelen a presbitérium a világi bíróság elé utalni az ügyet, mivel a bűnösök nem hajlandók eleget tenni a presbitérium idézésének. Ugyancsak csökkenti a fegyelmező testület tekintélyét az olyan eset is, mint amelyet 1825-ben jegyeztek fel. A jelzett évben a volt szolgabíró özvegyét súlyos paráznaság miatt eltiltják az úr asztalától, a következő évben tartott egyházlátogatáskor azonban a kiküldöttek meghagyják, hogy az egyház „a maga oktából az úr asztalától senkit el ne tiltson, hanem e részben a budai 47. kánonhoz tartsa magát.”²³ A presbiterek fegyelmi esetei is hozzájárultak a tekintélyvesztéshez. 1820-ban az egyházfi „külömbkülömbféle lopások gyanújába kevertetvén hivatalától a Consistorium által megfosztatott . . .” Ugyanezen esztendőben Ns. K. András consistoriális személy Rszombatba véghez vitt illetlen káromkodásáért, meg ittasodásából származott több úri rendekkel esett illetlen össze jövéséért . . . maga ki tisztázása tudtára adatott, hivatalának addig lejendő fel függesztése mellett.” 1825-ben egy másik presbiter miután megvallotta, hogy „néhai B. P. Szolga bíró úr özvegyével törvénytelen együttéléssel élt és tőle teherbe is esett és a született gyermeket maga iktatta el Derencsénybe az ev. prédikátor úrhoz a meg keresztelés és a rajta által való esztendeig tartó nevelés végett . . . miután méltó módon meg követte az Istent és az eklesiát s a Consistoriummal mint annak ez ideig volt tagja meg békéltetett, a Consistoriumból kirekesztetett és annak tagjának nem esmértek.” 1829-ben panaszt tesznek egy presbiter ellen, hogy „a kortsmán gyakran meg jelenik, még a kondással is iszik és káromkodásokat gyakorol”, amiért először kizárják a testületből, majd „a meg jobbulás feltétele mellett székibe meg hagyatott, de 3 Ft-ra marasztatott, elébe

22. *Lenkey L.*, 1965. 235.

23. *Bodon Á.*, 1860. 21.

adván, hogy ha több efféle hibákat ejt, rajta az említett büntetés végre fog hajtatni.” Az 1820-as évektől egyre gyakoribb a presbiterek elmaradozása a gyűlésekről. 1837-ben ezzel kapcsolatban azt a döntést hozzák, hogy „akik helyes ok s mentség nélkül elmulasztják a Consistoriumot 1 Ft-ra büntetessenek.”

A fegyelmezés hatékonyságának csökkenésében szerepet játszott a gyülekezet közjogi megosztottságának következményeként helyenként tapasztalható kettős megítélés gyakorlata. Az 1776-os egyházlátogatás alkalmával felvett adatok szerint összesen 588 lelket találtak az egyházban. Ebből 162-t Felsővályban, 56-ot Bikkszögben, 52-t Gergelyfalán, 149-et Alsóvályban és 169-et Mihályfalán. Ennek a létszámnak óvatos becsléssel is a negyede tartozhatott a paraszti, illetve szolgáló réteghez. Az egyház irányításában a nemesség szinte kizárólagos szerepet játszott, az ő kezében voltak a legfontosabb tisztségek. Csak természetes, hogy a fegyelmezést gyakorló presbitériumban is az ő akaratuk érvényesült. Az egyház elvileg nem tett különbséget a gyülekezethez tartozók között azért, mert egyik vagy másik társadalmi réteghez tartoztak. A gyakorlatban azonban nem egy alkalommal találkozunk egyazon bűn eltérő megítélésével, asszerint, hogy elkövetője a nemesi vagy paraszti réteghez tartozott-e. 1810-ben határozatot hozott a presbitérium, hogy „azután magokat rendetlenül viselők kemény fenytések alá rendeltessenek minden személyválogatás nélkül, azaz páltza alá.” Am ugyanebben az évben két káromkodásért elítélt személy esetében a paraszti származásút „24 erős páltzákra” büntették, míg a nemesi származású „bűneit megbánván és arról vallást tevén, más büntetés alá rendeltett.” 1821-ben „Ns. L. Mária mint már többször is sok botránkozásokat véghez vitt személyly nyóltz Rforintokra, L. Susanna a becstelenítésnek nagy voltához képest 25 korbácsra büntetettek, de L. Susanna terhesnek valván magát a 25 korbácsot ugyan nyóltz Rforintokra változtatta által . . .” 1831-ben káromkodás és verekedés miatt 2 nemes 4–4 Ft-ra, a velük együtt résztvevő parasztleányt 12 botra ítélték. A nemesek választhatnak ugyanakkor a testi és pénzbeli büntetések között. Anyagi helyzetükre való tekintettel nem egyszer vállalták a pénzbírság helyett a botütést.

Az előbbieken ismertetett okok és tényezők együttesen okozták, hogy a negyvenes évekre az egyházi fegyelmezés már csak visszfénye önmagának. Szerepe mindinkább kisebb, a 40-es évektől egyre kevesebb ügyet tárgyalnak. Előtérbe kerülnek a különböző gazdasági, szervezési kérdések. Összegzésképpen a következők állapíthatók meg. A fegyelmezés kb. 1810 tájáig viszonylag hatékony, ettől kezdve a már vázolt okok miatt fokozatosan veszít hatékonyságából. A kiszabott büntetések tükrében a helyi értékrend szerinti legsúlyosabb bűnök a paráznaság, súlyos káromkodás, más vallásúak szidása, rágalmazás, édesanya tiszteletének meg nem adása. Elkövetésükért kezdetben egyházkövetés, később 10–12 Ft pénzbírság volt a büntetés. Súlyosságban ezután a következő bűnök következnek: előjárók sértése, ünnepnapon végzett munka, verekedés. Büntetésük általában 4–6 Ft, illetve esetenként ennek megfelelő számú botütés. Enyhébb elbírálásban részesítették a kevésbé súlyos káromkodásokat, a különböző egymás közti viszálykodásokat. Ezek büntetése 1–3 Ft között mozog.

Ami a bűnösök társadalmi megoszlását illeti: a nemesek gyülekezeti számarányukat messze meghaladó arányban képviseltették magukat a különböző fegyelmi ügyekben. A parasztok a paráznak, lopók és káromkodók között találhatók jelentősebb arányban.

IRODALOM

- Bíró S.–Szilágyi I.*, (szerk.), 1949. A magyar református egyház története. Budapest.
- Bodon Á.*, 1860. A felsővályi reformált egyház története. 1550–1860. Sárospatak.
- Forgon I.*, 1939–1941. „Mihályfalusi de genere Kodroár nemzetség története” Debrecen.
- Forgon M.*, 1909. Gömör–Kishont vármegye nemes családai. I–II. Kolozsvár.
- Ila B.*, 1944–1976. Gömör megye. A települések története 1774-ig. I–IV. Budapest.
- Illyés E.*, 1941. Egyházfegyelem a magyar református egyházban. (XVI–XIX. századokban) Debrecen.
- Jávor K.*, 1971. Egy XIX. századi presbiteri jegyzőkönyv tanulságai. Népi kultúra – népi társadalom V–VI.
- Kiss Á.*, 1881. A XVI. században tartott magyar ref. zsinatok végzései. Budapest.
- Lenkey L.*, 1965. A gömöri református egyház története. II. k. Az egyházmegye kialakulása, alkotmánya, kormányzata, fegyelmi rendtartása és jogi viszonyai.
- Tóth S.*, 1888. A serkei ev. református egyház története. Rimaszombat.

MORAL UND DISZIPLINIERUNG IN DER KIRCHE VON FELSŐVÁLY VOR DER AUFHEBUNG DER LEIBEIGENSCHAFT

(Auszug)

Der Verfasser hat Untersuchungen auf dem hauptsächlich von Kleinadligen bewohnten Gebiet des historischen Komitats Gömör, im Tale des Flusses Vály vorgenommen. Felsővály, Bikkszög und Mihályfalva waren reine Adelsdörfer. In Gergelyfalva und Alsóvály lebten auch Menschen bäuerlicher Herkunft. Das Verhältnis zwischen Bauernschaft und Adelsstand ist seit langem ein interessantes Thema der ungarischen ethnographischen Forschungen. Der Verfasser hat weitere Untersuchungen vorgenommen, die sich auf das moralische Leben und die Veränderungen der Arten der Disziplinierung beziehen. Er hat seine Daten den presbiterischen Protokollen zwischen 1767 u. 1843 des Felsővályer Kirchendistriktes entnommen.

Nach einer kurzen siedlungs- und kirchengeschichtlichen Einführung wird über die moralischen und Disziplinarvergehen bzw. über ihre Bestrafung gesprochen. Die Zeit zwischen 1767 und 1843 ist in der Hinsicht der kirchlichen Disziplinierung eine aktive Epoche. Schimpferei, die Beleidigung der Kirchenältesten, Hurerei, Verleumdung, Diebstahl, Prügelei, Nicht-Verehrung der Mutter, verbotene Arbeit an Festtagen, Beschimpfung anderer Religionen, Familienzwistigkeiten und Zänkereien waren die Disziplinarvergehen, die damals vorkamen. Besonders interessante Familienzwiste waren – es handelt sich ja um Adelsdörfer – die sogenannten Stuhlprozesse, deren Ursache die Sitzordnung in der Kirche war. Das hat die gesellschaftliche Hierarchie gut gespiegelt.

Der Verfasser vergisst während seiner Untersuchungen nie, die Gleichheiten und Unterschiede zwischen den zwei gesellschaftlichen Klassen zu zeigen.

Die verschiedenen Vergehen haben die Bauern und die Adeligen in anderen Proportionen begangen. Die Stuhlprozesse sind nur bei Adeligen vorgekommen ebenso wie die Beleidigung der Kirchenältesten. Der Anteil der Diebstähle und der Hurerei war im Kreise der Bauern grösser.

Es war interessant, wie die verschiedenen Sünden und Vergehen beurteilt wurden. Die kleineren oder grösseren Geldstrafen (2–6–10–16 Ft) und die Stockschläge wurden nicht im gleichen Masse den Vertretern der zwei Klassen erteilt. Die Adeligen haben aufgrund ihres Ranges, gesellschaftlichen Stellung und Vertretung in grösserer Zahl im Presbiterium günstigere Urteile im Falle der Adeligen als im Falle der Bauern gefällt.

Der Verfasser hat auch das Verhältnis zwischen weltlicher und kirchlicher Rechtsprechung untersucht. Seiner Meinung nach ist das Ansehen der kirchlichen Rechtsprechung zwischen 1767 und 1810 unbestreitbar, die Wirkung der Entscheidungen und Urteile die vom Presbiterium gefällt wurden, stimmt mit der der weltlichen Gerichte überein. Zwischen 1810 und 1843 kann man feststellen, dass das Ansehen allmählich verloren wird. Die kirchliche Rechtsprechung fällt nur moralische, nicht realisierbare Urteile und überweist alle Streitfragen in den Wirkungsbereich des weltlichen Gerichtes (Diebstähle, Prügelei, Familienstreite, usw.). Dessen Ursache ist einerseits das königliche Dekret 1786, was den Mitgliedern der kirchlichen Körperschaften die Urteilsfällung verbietet, andererseits die moralische Lockerung der Mitglieder der Presbiterien, ihre Disziplinarvergehen. Und dabei müssen wir auch erwähnen, dass sich die Vergehen und Bestrafungen, die in den Kanonen festgelegt sind, auf alle Mitglieder der Kirchengemeinde, ohne die gesellschaftliche Zugehörigkeit zu beachten, beziehen. Während des tatsächlichen Prozesses werden diejenigen, die den unteren Schichten angehören, diskriminiert.

István B. Kovács